

CUMHURİYET DÖNEMİNDE HÜKÜMETLERİN VE SİYASİ PARTİLERİN TARIM VE ÇİFTÇİ ÖRGÜTLENMESİNE YAKLAŞIMLARI

O.Murat KOÇTÜRK

Özet

Türkiye'de 1923-2009 yılları arasında iktidara gelmiş 60 hükümetin programları incelendiğinde bütün hükümet programlarında tarımın önemine değinilmiş, tarımda çiftçi örgütlenmesinin sağlanması hedeflenmiştir. 1963 yılından itibaren DPT'nin hazırladığı Beş Yıllık Kalkınma Planlarında da hükümet programları ile büyük benzerlikler olduğu görülmektedir. Özellikle 1980'den sonra serbest piyasa uygulamalarının yoğunluk kazandığı dönemde iktidara gelen ya da faal olan bazı siyasi parti programları açısından konu irdelendiğinde, partilerin tarım sektörüne genel olarak önem verdikleri, bir-iki parti hariç diğerlerinin çiftçi örgütlenmesine pek yer vermediği görülmektedir. 2000 yılından sonra ciddi biçimde ele alınan AB' ne tam üyelik hedefi doğrultusunda tarımda yapılan yasal düzenlemeler çok olumlu gelişmelerdir. Tarımın sorunlarının ancak çiftçilerin ekonomik amaçlı örgütlenmesi olan bağımsız kooperatifler ve güçlü Ziraat Odaları yoluyla çözülebileceğine inanmaktayız.

Anahtar Kelimeler: Tarım, Hükümetler, Çiftçi Örgütlenmesi, Politika ve Kooperatifçilik

The Approaches of Political Parties through Agricultural Farmer's Organizations during Republic Period

Summary

When examining the programmes of the 60 governments in power between the years 1923-2009 in Turkey, it can be seen that the importance of the agricultural sector was included and an efficient organization of the farmers was targeted in all the programmes. It can be also observed that there are considerable similarities between the development plans of the under secretariat of DPT which was established in 1963 and the governments' programmes. Particularly, after 1980's, free market principles have put into effect in Turkey. At this period, in examining some political parties programmes on the subject in question, it is seen that they put an emphasis on the agricultural sector while only a small number of them consider farmers' organization. It is believed that the legal arrangements especially in agriculture made in the framework of being a full member of EU in Turkey is a positive development. It is thought that problems of the agriculture can be solved by the agricultural cooperatives and professional organizations of agricultural chambers.

Key Words: Agriculture, Government, Farmers Organization, Policy and Cooperative

1. GİRİŞ

Türkiye'de tarım kesiminin, istihdamdaki payı 2008 yılı itibariyle %26.0, cari fiyatlarla GSMH'daki payı ise %12.76'dır (DPT, 2009). Ülkemizde Cumhuriyet döneminden itibaren hükümetlerce tarımla ilgili birçok politika uygulanmıştır. Bu politikalar genelde tarımda üretimi ve verimliliği hedef almıştır (Koçtürk, 1995:75). Çalışmanın ana amacı günümüze kadar kurulan 60 hükümetin tarım ve kooperatifçilikle ilgili politikalarını ayrı ayrı irdelenmek yerine cumhuriyet döneminde gözlenen bazı siyasi ve ekonomik gelişmeleri dikkate alarak üç dönem üzerinden bir değerlendirme yapmaktır. Bu dönemler; 1)1923-1960 dönemi tek parti iktidarının ve çok partili hayata geçişin olduğu dönem, 2) 1960-1980 askeri müdahalelerin ve koalisyon hükümetlerinin ağırlıkta olduğu dönem, üçüncüsü ise 3) 1980'den günümüze serbest piyasa ekonomisinin başladığı dönem şeklinde ele alınmıştır. Bununla birlikte planlı dönemde ve bazı siyasi partilerin programlarında uygulanan tarım ve çiftçi örgütlenmesi politikalarına da genel hatları ile yer verilecektir.

Ekonomik yönden tarımda yeni üretim tekniklerinin geliştirilmesi ve kaliteli ürünlerin yetiştirilmesi üretim artışına yol açacaktır. Bu durum tarım sektörünün dış pazarda rekabet etmesine ve gelirin yükselmesine neden olacaktır. Çiftçilerin hem ekonomik yönden güçlenmeleri hem de bir baskı grubu oluşturabilmeleri kendi başlarında örgütlenmelerine ve en önemlisi de örgütlerin görevlerini eksiksiz yerine getirmelerine bağlıdır.

Türkiye'de hükümet programlarında, planlı dönemde ve günümüzde faal olan bazı siyasi partilerin programlarında tarım ve kooperatifçiliğin yeri ve önemi ayrıca şimdiye kadar uygulanan politikaların değerlendirilmesi çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Bu çalışma bir derleme niteliğinde olup, daha önce konu ile ilgili yayımlanmış kitap, dergi, tezler, TBMM hükümet programları, DPT kalkınma planları ve internet kaynakları araştırması sonucu elde edilen verilerden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler basit tablolar haline getirilip yorumlanmıştır.

¹ Celal Bayar Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu MANİSA

2. TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN KURULUŞ YILLARINDA TARIM ve KOOPERATİFÇİLİK HAREKETLERİ

Osmanlı İmparatorluğunun son dönemindeki toprak kullanımı ve mülkiyet durumu etkin bir çiftçi örgütlenmesinin başlamasını da geciktirmiştir. Bu çerçevede, ülkemizde ilk kooperatifçilik hareketi, 1863 yılında Mithat Paşanın kurduğu “Memleket Sandıkları” ile başlamıştır. Daha sonra bu sandıklar 1888 yılında bugünkü Ziraat Bankası'nın kurulmasında temel rolü oynamıştır (Mülayim, 2006: 50).

1881 yılında çiftçilerle ilgili olarak Ziraat Odalarına benzer bir organizasyon oluşturulmuş ve 1912 yılında çıkarılan bir tüzükle Ziraat Odaları ilçeler itibari ile kurulması yoluna gidildiği görülmektedir (Duran, 1991:78).

20. yy. başlarında İzmir, Manisa, Aydın bölgesinde azınlık tüccarların kendi lehlerine olan fiyat alım politikaları sonucu üreticilerde yeni bir örgütlenme gereksinimliği ortaya çıkmıştır. Günümüzde Tarım Satış Kooperatifleri içinde önemli bir yeri olan TARIŞ'in temeli 1913 yılında “Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri Anonim Şirketi” şeklinde atıldığı belirtilmiştir.

Bağımsızlık savaşı kazanıldıktan sonra, Türkiye ekonomisi, gerek sayısal görünüm, gerek kurumlar ve gerekse düşünüş biçimi ve davranışları ile Sanayi Devrimini gerçekleştiren Batı Avrupa ülkelerinin çok gerisinde bulunuyordu. Ekonomi üretim araçları bakımından çok zayıf durumda idi. Toprak dengesiz dağılmış ve bakımsız tarım araçları ilkel, toprağı işleme yöntemleri geleneksel. Üretimin büyük bir bölümü aile işletmelerinde üretilip orada tüketiliyordu (Karakayalı, 2003:35).

Yeni Türkiye Cumhuriyetinin temel ekonomi politikaları 17 Şubat-4 Mart 1923 yılında İzmir'de düzenlenen İktisat Kongresi ile belirlenmiştir. Kongre 4 ana başlıkta toplanan komisyonların raporlarından oluşmaktadır. Bunlar tarım (çiftçi), sanayici, tüccar ve işçi gruplarıdır. Bu komisyonlarda kabul edilen tarım ve çiftçi kesimi ile ilgili kararların özeti şöyledir; aşarın kaldırılması, tarımda makineleşme, bütün reji sisteminin kaldırılması, çiftçiye kredi verilmesi, çiftçinin eğitilmesi vb. gibi tarımsal yapıyı iyileştirmeye yönelik tedbirlerden oluşmaktadır (Koçtürk, 2008).

Cumhuriyetin ilk yıllarında aşarın kaldırılması dışında küçük üretici köylülerin yararına etkili bir uygulamanın yürürlüğe konulmadığı ifade edilmektedir. 1925 yılında devlet arazilerinin köylülere satılması yolunda alınan karar 1930'ların ortalarına kadar çok sınırlı bir şekilde uygulanabildi. (Karluk, 2004:177). 1934-38 yılları arasında Türkiye tarımında mülkiyet dağılımı aşırı dengesiz bir durumdaydı. Bir yanda eksik kullanılan topraklar, öte yandan yetersiz topraklar üzerinde üretimde bulunan

köylü aileleri ve ilkel araç gereçlerle çalışan ortakçıların oluşturduğu bu yapı, sermaye birikimi için elverişli değildi (Parasız, 2003:68). 1936 yılında toprak reformu gündeme getirilmiş, hükümet Mayıs 1945 Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısını Meclise sunmuştur. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu 28 yıl süreyle yürürlükte kalmıştır. Kanunun en önemli maddeleri değiştirildiği gibi, çok sayıda genelge ve protokollerle de uygulanmasına siyasal iktidarın müdahalesi olmuş, sonuçta Türk tarımında ciddi hiçbir değişiklik gerçekleştirilememiş, tarımsal gelişmenin yönüne dahi etkili olamamıştır (Kazgan, 1983:553). Türkiye cumhuriyeti kurulduğunda nüfusun %85'i tarımsal kesimde faaliyet göstermekteydi. Dolayısıyla ekonomide hâkim sektör tarımdı ve tarım devletin himayesine alınmıştı. Bununla birlikte kırsal alana önem verilmeye ve kırsal alan kalkınması için yapılacak yasal düzenlemeler ve kurulacak örgütler oluşturulmaya başlanmıştı. Bu çerçevede yapılan bazı kurumsal düzenlemeler Çizelge 1'de gösterilmiştir.

Çizelge 1: Cumhuriyetin kuruluşundan 1945 yılına kadar olan tarım ve örgütlenme politikalarının kronolojik sıralaması

* Aşar vergisi kaldırılmıştır.

*1. İktisat Kongresinde Ziraat mühendislerinin öncülüğünde “Türkiye Çiftçiler Birliği” kurulmuştur.

*21 Nisan 1924 tarih ve 498 Sayılı “İtibari Zirai Birlikleri Kanunu” çıkarılmıştır. Bu kanuna göre İtibari Zirai Birliklerinin başta kredi olmak üzere diğer tarımsal işlevleri de yüklenmeleri öngörülmüş. Ancak zaman içinde gerekli varlığı gösterememiş ve işlevini kaybetmiştir.

*1935 yılında Atatürk'ün teşviki ile Tarım Satış ve Tarım Kredi Kooperatifleri kanunu çıkarılarak kırsal kesimin sorunlarının çözümünde devlet önemli görev ve yetki almıştır.

*Tarımda destekleme politikasının yürütülmesi amacıyla 1937 yılında Tarım Bakanlığı ardından 1938 yılında Toprak Mahsulleri Ofisi, 1944 yılında Zirai Donatım Kurumu kurulmuştur ve devlet tarımsal girdi ve çıktı piyasalarındaki etkinliği önemli ölçüde artırmıştır.

*1945 yılında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çıkarılmıştır.

Kaynak 1: Çıkın ve Karacan,1994: 133- 134.

2: Mülayim, 2006: 51- 56.

Yukarıda da özetlenmeye çalışıldığı gibi kuruluş yıllarından 1950'li yıllara kadar tarımda resmi örgütlenme çalışmaları tamamlanmaya çalışılmış, çiftçi örgütlenmesi içinde hukuksal alt yapı oluşturulmuştur. Çiftçi örgütlenmesinde arzu edilen hızda gelişme olmamasının bir nedeni de o yıllarda özellikle tarım sektöründe kapalı ekonomi sisteminin hâkim olması ve ikinci dünya savaşı yıllarında uygulanan milli koruma kanunu, yeni vergi sistemlerinin getirilmesi gibi önlemler olarak sıralanabilir.

3. CUMHURİYET DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE KADAR KURULAN HÜKÜMETLER ve PLANLI KALKINMA DÖNEMİNDE TARIM ve ÇİFTÇİ ÖRGÜTLENMESİ

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze 60 hükümet kurulmuştur. Bu hükümetlerin icraatları, amaçları ve hedefleri hükümet programlarında belirtilmiştir. 1963 yılından itibaren de Beş yıllık Kalkınma Planlarının hazırlandığı planlı kalkınma dönemine geçilmiştir. Bu planlar, planın hazırlandığı dönemde iktidarda olan siyasi parti ya da partilerin hedefleri doğrultusunda DPT teknokratları ve uzmanlar grubu tarafından hazırlanmıştır. Bu bölümde hem hükümet programları hem de kalkınma planlarında tarım ve çiftçi örgütlenmesine yönelik yapılması öngörülenler birlikte değerlendirilecektir.

3.1. 1923-1960 Yılları Arasında Tarım ve Çiftçi Örgütlenmesi

1923-1960 yılları arasında geçen 37 yıllık bir zamanda toplam 23 hükümet kurulmuştur. Bu yıllarda ekonomide yer alan devletçilik anlayışı tarım sektöründe de etkisini göstermiştir. Hazırlanan hükümet programlarında üretimin artırılması gerektiği vurgulanmıştır. 1935 yılına kadar kurulan hükümet programlarında hemen hemen aynı ifadeler yer almıştır.

7. İnönü Hükümetinin Programında “Sureti umumiye de rasyonel çalışmaya, Atatürk’ün işaret ettiği teşkilatlanma ve teşkilatlandırma çalışmalarına önem vereceğiz” denilmiş ve “bu amaçla hükümet

kontrolünde satış kooperatiflerinin oluşturulmasına” önem verileceği vurgulanmıştır. 1935 yılında 2834 Sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri, 2836 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunları çıkarılmıştır. 1937 planı gereği Iğdır, Kars, İzmir ve Trakya’da dört birlik kurulması öngörülmüştür. Bu birliklerden sadece merkezi İzmir olan TARİŞ’in (İncir ve Üzüm TSK Birlikleri) kurulması tamamlanmıştır. Bundan sonra kurulan hükümetlerin programlarında da tarımın önemi vurgulanmış, tarımsal üretimin artırılması ile ilgili tedbirlere yer verilmiştir.

2. Dünya Savaşı sonunda, 1946 ' da çok partili hayata geçilmiş ve 1950 yılına kadar tek parti iktidarı ile süren dönem kapanmış ve yerine Adnan Menderes'in başbakanlığında, Demokrat Parti Hükümetleri kurulmaya başlanmıştır.

1950-1960 yılları arasında Türkiye tarımsal yapısında önemli değişiklikler olmuştur. Özellikle makineli tarım sayesinde üretimde artışların olduğu bir dönemdir. Daha çok tarımsal üretimi artırıcı alt yapı yatırımlarına önem verilmiştir. Çiftçi örgütlenmesi ile ilgili çalışmalara fazla yer verilmemiştir.

Kurulan Menderes Hükümetleri Programlarında genel olarak tarımın kalkındırılmasına yer verilmiştir. Bu dönemde çiftçiler için çıkarılan en önemli yasalardan birisi, 1957 tarih ve 6964 Sayılı Ziraat Odaları Kanunudur. Bu kanun ancak 1963 yılında uygulanmaya başlamıştır. 1. Menderes Hükümetinin Programında “kredi mevzuunda kooperatiflere daha fazla ehemmiyet vereceğiz” ifadesi yer almıştır.

Çizelge 2: 1935- 1960 dönemindeki bazı hükümet programlarında tarım ve çiftçi örgütlenmesine yönelik politikalar

HÜKÜMETLER	PROGRAMLAR
7. İnönü Hükümeti (01.03.1935-01.1.1937)	* Atatürk’ün işaret ettiği teşkilatlanma ve teşkilatlandırma çalışmalarına önem verilecek denilmiştir. * 1935 yılında 2834 Sayılı T.S.K ve Birlikleri kanunu çıkarılmıştır. * 1935 yılında 2836 Sayılı kanunla T.K.K ve Birlikleri kurulmuştur. * 1937 planı gereği Iğdır, Kars, İzmir ve Trakya’da dört birlik kurulması öngörülmüştür.(Bu birliklerin sadece merkezi İzmir olan TARİŞ’in kurulması sağlanmıştır.)
1. Saraçoğlu Hükümeti (09.09.1942-09.03.1943)	* 2.Dünya Savaşı döneminde hazırlanmış ve tarım üretiminin özellikle bu dönemlerde daha çok önem taşıdığına değinilmiştir. * Ferdi teşebbüsle beraber kooperatifçiliğin uygulanabileceği vurgulanmıştır.
1. Menderes Hükümeti (22.05.1950-09.03.1951)	* Kredi mevzuunda kooperatiflere daha fazla ehemmiyet verileceğine değinilmiştir.
2. Menderes Hükümeti (09.03.1951-17.05.1954)	* T.K.K ve T.S.K ile tüketim kooperatifleri üzerinde gerekli olan çalışmaları yaparak gerekli kanun tasarılarının hazırlanacağı vurgulanmıştır.

Kaynak: Hükümet Programları, 1988, Cilt 1.

3.2. 1960-1980 Yılları Arasında Tarım ve Çiftçi Örgütlenmesi

27 Mayıs 1960'da ki askeri müdahalesi ile demokratik yönetime bir süre ara verilmiş 1980 yılına gelinceye kadar geçen sürede iki kez daha askeri müdahaleler sonucunda çoğu kısa süreli olmak üzere 20 hükümet kurulmuştur. Bu dönemde kurulan hükümetlerin programlarında kooperatifçilik konusunun ön plana çıkarıldığı görülmektedir (Çizelge 3). Bu dönemdeki en önemli uygulamalar 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu ile 1196 sayılı Tütün Tarım Satış Kooperatifleri Kanununun çıkarılmasıdır. Ayrıca 1957 tarih ve 6964 Sayılı Ziraat Odaları Kanununa istinaden 1963 yılından itibaren Ziraat Odalarının il ve ilçe bazında kurulmaya başlanması da bu dönemde gerçekleşmiştir. Bir diğer önemli hususu da 1972 yılında 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Bölge ve Merkez Birliği yasınının çıkarılmasıdır.

27 Mayıs ihtilalinden sonra 1963 yılında planlı kalkınma dönemine geçilmesi ile birlikte hükümet programları ile beş yıllık kalkınma planları arasında paralellik olduğu görülmektedir. Planlı dönemde

özellikle kırsal alan kalkınma çalışmalarına büyük önem verileceği, tarım konusu yanında köylerin sorunlarının da plan hedefleri doğrultusunda çözümleneceği vurgulanmıştır. Planlı kalkınma dönemi ile kırsal alandaki bireylerin sosyal ve mesleki örgütlemeleri yanında ekonomik örgütlenmenin sağlanması amacı ile kooperatifleşmeye büyük önem verileceği ve kooperatiflerin örgütlemeye önemli bir araç olarak kullanılacağı vurgulanmıştır (Çizelge 4).

Planlı dönemde çiftçi örgütlenmesi ile ilgili çalışmaları özetlemek gerekirse hemen her dönemde tarım kesiminde örgütlenme konularına yer verilmiştir. Tarımsal ve kırsal gelişme için hedeflenen amaçların daha çok kooperatifçiliğin teşvik edilmesi ile sağlanacağı üzerinde durulmuştur.

4.3. 1980-2009 Yılları Arasında Tarım ve Çiftçi Örgütlenmesi

1980-2009 yılları arasındaki 28 yılda toplam 17 hükümet kurulmuştur. Kurulan bu hükümetlerin 3 yıllık dönemi, Askeri Yönetim, 15 yıllık bölümü de ANAP ve AKP'nin tek partili iktidar döneminden oluşmaktadır. Kurulan hükümetlerin programlarında genel olarak çiftçi gelirlerinin iyileştirilmesi üzerinde

Çizelge 3: 1960-1980 Dönemi Hükümet programlarında tarım ve çiftçi örgütlenmesine yönelik politikalar

HÜKÜMETLER	PROGRAMLAR
8. İnönü Hükümeti (20.11.1961-25.06.1962)	* Her alanda kooperatifçiliğin geliştirilmesi dikkat edeceğimiz hususlardandır denilmiştir.
9. İnönü Hükümeti(25.06.1962-25.12.1963)	* Milli ekonominin temeli olan tarıma önem verileceği ve tarımda verimliliğin artırılması için çalışmaların yapılacağı vurgulanmıştır.
10. İnönü Hükümeti (25.12.1963-20.02.1965)	* Köylere yönelik her türlü hizmetin devlet tarafından yerine getirileceği, Köy İşleri Bakanlığının, köye ulaştırılan devlet hizmetlerinin koordinasyonunu sağlayacağı ifade edilmiştir.
Ürgüplü Hükümeti (20.02.1965-27.10.1965)	* Kooperatiflerin yayılması için her türlü tedbir alınacaktır.
Demirel Hükümetleri (1965-1971 Yılları Arası)	* Tarımın ekonomideki yeri vurgulanmış, üretimin artırılması için alt yapı yatırımlarına ağırlık verileceği ifade edilmiştir. * Tütün Ekicileri T.S.K kanununun çıkarılacağı, tarım kooperatiflerinin geliştirileceği, Köy Kalkınma Kooperatiflerinin teşvik edilmesi, kredi sağlanmasında kolaylıklar sağlanacağı belirtilmiştir. * 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu çıkarılmıştır
1.Ecevit Hükümeti (26.1.1974-17.11.1974)	* Tarımda örgütlenmeye özellikle kooperatifçiliğe önem verileceği belirtilmiştir * İlk kez Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığına bağlı Kooperatifler Bankasının kurulacağı ifadelerine yer verilmiştir
İrmak Hükümeti (17.11.1974-31.03.1975)	*Toprak ve tarım reformunun uygulanacağı, çiftçinin teşkilatlandırılacağı ve kooperatif hareketinin geliştirileceğine yer verilmiştir.
Demirel Hükümeti (31.03.1975-21.06.1977)	* Kooperatifçiliğin geliştirilmesine özel önem verileceği vurgulanmıştır.
2.Ecevit Hükümeti (21.06.1977-21.07.1977)	* Kooperatifçilik hareketinin yaygınlaşması, demokratik ve etkin bir denetim altında, devlet yardımıyla ve kredi kolaylıklarıyla desteklenmesi öngörülmüştür
5.Demirel Hükümeti (21.07.1977-05.01.1978)	* Kooperatifçiliğe yer verilmemiş, sadece her türlü ormancılık faaliyetlerinde köylerde kurulacak kooperatiflere yardımcı olacağız denilmiştir
3.Ecevit Hükümeti (05.01.1978-12.11.1979)	* Tarımın ve köylerin gelişmesinde kooperatifçiliğin önemi vurgulanmıştır
6.Demirel Hükümeti (12.11.1979-12.09.1980)	* Köy Kalkınma Kooperatifleri teşvik ve destek edilecek denilmiştir

Kaynak: Hükümet Programları, TBMM, 1988, CiltI,II,III, Ankara.

Çizelge 4: İlk Dört Beş Yıllık Kalkınma Planlarında tarım ve çiftçi örgütlenmesinin değerlendirilmesi

DÖNEMLER	TARIM ve ÇİFTÇİ ÖRGÜTLEMESİ İÇİN ÖNGÖRÜLENLER
1. Plan Dönemi (1963–1967)	* Tarımsal girdi kullanımının teşviki ve sulama alanlarındaki büyük tarımla ile tarımda verim artışı amaçlanmıştır. * Çiftçilerin kooperatifleşmesini önleyici nedenlerin incelenmesi ve kooperatifleşmenin önemi üzerinde durulmuştur.
2. Plan Dönemi (1968–1972)	* Tarımda üretimi ve verimi artırıcı yatırım projeleri içinde köy çalışmalarının önemi belirtilmiştir. * Kooperatifçilik konusunda yapılan en önemli düzenleme 1969 yılında çıkarılan 1163 Sayılı kooperatifler kanunu ile 1196 sayılı Tütün TSK kanunudur. * 1972 yılında 2836 Sayılı yasanın yerine 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Bölge ve Merkez Birliği yasası çıkarılmıştır.
3. Plan Dönemi (1973–1977)	* Ekonominin temelini oluşturan tarım sektörü ile ilgili hizmetlerin artırılması ve çiftçi menfaatlerinin korunması amaçlanmıştır. * Çiftçi örgütlenmesinin gerekliliği belirtilmiştir. Kooperatiflere teşkilatlanma ve eğitim konularında devlet desteği sağlanacağı belirtilmiştir. Ortakların menfaatleri korunması amaçlanmıştır.
4. Plan Dönemi (1979–1984)	* Çiftçi gelirini artırıcı politikalar ile kırsal alan destekleneceği belirtilmiştir. * Kalkınmada kooperatifleşme temel amaç olarak ele alınmıştır. Tarım sigortasının kooperatifler aracılığı ile gerçekleşmesi ve bu yolla sağlanacak fonların kooperatif tarafından kullanılması amaçlanmıştır. * İlk defa “Demokratik Kooperatif” deyimini kullanarak çiftçilerin demokratik kooperatif kurmalarının destekleneceği belirtilmiştir.

durulmuş, tarımsal üretim artırılması gerekliliği vurgulanmıştır. Bu dönemde çiftçiler için en önemli kanunlar, 1988 yılında çıkarılan ve 1163 sayılı yasa da önemli değişiklikler yapan 3476 sayılı kanun ile aynı dönemde çıkarılan 2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri yasasında değişiklikler yapan 3186 sayılı kanundur. 1995 yılında 1581 Sayılı kanuna tabi Tarım Kredi Kooperatiflerinde, 553 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yapılan değişiklik ile özerkleşme konusunda ilk adım atılmıştır. 2000 yılında, 2834 ve 3186 Sayılı kanunları yürürlükten kaldırılmış, yerine çıkarılan 4572 Sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri yasası çıkarılmıştır. 2004 yılında çıkarılan Tarımsal Üretici Birlikleri yasası, 2005 yılında çıkarılan Tarım Sigortaları Kanunu son derece önemli yasal düzenlemelerdir (Çizelge 5).

Özellikle 2005 yılından itibaren AB Tam Üyelik müzakere sürecinin başlaması tarım sektöründeki yasal düzenlemeleri daha da önemli hale getirmiştir. Bu çerçevede; 2006 yılında çıkarılan 5488 sayılı Tarım Kanunu içerik bakımından oldukça önemlidir. Bu kanunun amacı, tarım sektörünün ve kırsal alanın, kalkınma plân tarım sektörünün ve kırsal alanın, kalkınma plân ve stratejileri doğrultusunda geliştirilmesi ve desteklenmesi için gerekli politikaların tespit edilmesi ve düzenlemelerin yapılmasıdır. Bu Kanun, tarım politikalarının amaç, kapsam ve konularının belirlenmesi; tarımsal destekleme politikalarının amaç ve ilkeleriyle temel destekleme programlarının tanımlanması; bu programların yürütülmesine ilişkin piyasa düzenlemeleri, finansman ve idarî yapılanmanın tespit edilmesi; tarım sektöründe uygulanacak öncelikli

araştırma ve geliştirme programlarıyla ilgili kanunî ve idarî düzenlemelerin yapılması ve tüm bunlarla ilgili uygulama usûl ve esaslarını kapsar.

12 Eylül 1980 askeri müdahalesi ile birlikte kurulan Ulusu Hükümeti Programında, kooperatifçiliğin nizamı sağlama, ideolojik saplantılara yönelmeyi önleyici tarzda gelişmesini temin edecek düzenlemeler getirilecektir denilerek kooperatifçiliğe farklı bir açıdan yaklaşmıştır. Bu hükümet programında kooperatifçilik ekonomik amaçlı bir örgütlenme yerine siyasi amaçlı bir ideolojik bir olgu gibi değerlendirilmiştir. Bu yüzden 1980 öncesi kurulan çok sayıdaki köy kalkınma kooperatifi birliği ve Köy Koop. Merkez Birliği siyasi amaçla çalışıyor denilerek kapatılmıştır. Daha sonra 1982 yılında yapılan halk oylaması ile yeni hazırlanan Anayasa kabul edilmiş ve bu anayasanın 171. Maddesinde “Devlet, milli ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır. Kooperatifler, devletin her türlü denetimine ve kontrolüne tabi olup siyasetle uğraşamaz ve siyasi partilerle işbirliği yapamazlar” (TC Anayasası, 1982) ifadesine yer verilerek, kooperatifçilik fikrinin askeri yönetim tarafından da benimsendiği ortaya konulmuştur.

Beşinci plan döneminde dikkati çeken en önemli husus 1163 sayılı Kooperatifler kanununda 3488 sayılı yasa ile yapılan değişikliklerdir. Burada tarımsal amaçlı kooperatifler yeniden sınıflandırılarak 4 grup altında toplanmıştır. Ayrıca konut kooperatiflerinde artan yolsuzluk vb. işlemleri önlemek amacıyla kooperatif yöneticilerine hapis cezası gibi bazı

Çizelge 5: 1980-2009 Dönemi Hükümet programlarında tarım ve çiftçi örgütlenmesine yönelik politikalar

HÜKÜMETLER	PROGRAMLAR
Ulus Hükümeti (20.09.1980–13.12.1983)	* Kooperatifler ekonomik amaçlı bir örgütlenme yerine siyasi amaçlı ideolojik bir olgu gibi değerlendirilmiştir * 1980 dönemi öncesinde kurulan Köy Kalkınma Kooperatifleri Merkez Birliği (KÖY-KOOP) siyasi amaçla çalışıyor denilerek kapatılmıştır
1. Özal Hükümeti (13.12.1983–21.12.1987)	* Ferdi girişim ve özel sektörün yanında kooperatif sisteminde yer alacağı belirtilmiştir * 1935 yılında çıkarılan 2834 sayılı T.S.K kanunu, 1985 yılında 3186 sayılı yasa ile büyük ölçüde değiştirilmiştir * T.K.K 1985 yılında çıkarılan 3223 sayılı kanunla Tarım ve Köy işleri Bakanlığının ilgili kuruluşu haline gelmiştir * 6964 sayılı Ziraat Odaları kanununda 2979 sayılı kanunla değişiklik yapılmıştır
2. Özal Hükümeti	* Tarımla ilgili alt yapı ve kaliteyi artırıcı tohumculuk ve sulama çalışmalarına öncelik verileceği belirtilmiştir * Kooperatifçilik ve çiftçi örgütlenmesine yer verilmemiştir
Akbulut Hükümeti (10.11.1989-30.06.1991)	* Tarım sektörüyle ilgili genel ifadelerle yer verilmiştir * Çiftçi örgütlenmesiyle ilgili yeni bir yaklaşımdan söz edilmemiştir
Yılmaz Hükümeti (30.06.1991–25.11.1991)	* Özal hükümetlerinin devamı olup çiftçi örgütlenmesi ile ilgili yeni bir konuya yer verilmemiştir
Demirel Hükümeti (25.11.1991–30.06.1993)	* Kooperatiflerin yeniden düzenlenmesinin gerçekleştirileceği ifade edilmiştir * Kooperatif ve üst birliklerince sahip olunan tesis ve işletmelerin üreticiler tarafından işletilmesi öngörülmüştür
Çiller Hükümeti (30.06.1993–20.09.1995)	* KİT'ler ve diğer kamu kuruluşlarının özelleştirme çalışmalarına T.S.K'ya ait olan işletmelerinde dahil edilmesi öngörülerek kooperatiflere ait olan işletmeler bir anlamda KİT statüsünde görülmüştür * T.S.K'ce yürütülen destekleme alımlarından üreticiden çok birlikler yararlanmış * 1995 yılında 553 sayılı kanun hükmünde kararname ile 1581 sayılı kanunun maddelerinde değişiklik yapılarak T.K.K., bugünkü kısmi demokratik yapısına kavuşmuştur * Tarım ürünlerinde prim sistemi başlatılmıştır.
2. Çiller Hükümeti 5.10.1995–30.10.1995	* T.S.K Birliklerinin özzerleştirilmesine öncelikli olarak yer verilmiştir * Tarımsal desteklemede doğrudan gelir desteğine dayalı bir sistemin oluşturulabilmesi için gerekli çalışmaların başlatılması konusuna önem verilmiştir * Ziraat Bankası, T.K.K,T.S.K' ya uygun kredi imkanları sağlanması planlanmıştır * Tarımsal verimliliği arttırmak için gübre sübvansiyonları artırılmıştır
3. Çiller Hükümeti 30.10.1995- 06.03.1996	* 2. Çiller Hükümetinin devamı olup, 2. Çiller hükümetince gerçekleştirilen ve planlananların devam ettirileceği belirtilmiştir.
2. Yılmaz Hükümeti 06.03.1996–28.06.1996	* T.S.K Birlikleri, Pankobirlik, T.K.K Birliklerinin etkinlik ve verimliliklerinin artırılması gerekliliği önemle vurgulanmıştır * T.S.K Birliklerinin özzerleştirilmesi planda yer almıştır * Üretici Birliklerinin kurulmaları hedeflenmiştir * Tarım ürünleri fiyatlarına olan devlet müdahaleleri azaltılarak, kayıtlı üreticilere doğrudan gelir desteği yoluna gidilmesi belirtilmiştir
Erbakan Hükümeti 28.06.1996–30.06.1997	* Kooperatifçilik ve işletmecilik birbirinden ayrılması için gerekli düzenlemelerin yapılması faaliyetlerinin, T.S.K Birliklerinin özzerleştirilmesi kanununun çıkarılması programda yer almıştır * Sulama projelerine öncelik verilmesi ve sulanan arazilerin çoğaltılması, arazi toplulaştırmalarının yapılması öncelikli konular arasındadır * Hayvancılığın canlandırılmasına özel önem verileceği belirtilmiştir * Ziraat Odalarının demokratik bir yönetim yapısına kavuşturulması planlanmıştır
3. Yılmaz Hükümeti 30.06.1997–11.01.1999	* T.S.K, T.K.K ve Ziraat Odaları Birliğinin yeniden düzenlenmesi planlanmıştır * Tarım sektöründe devletin temel görevinin destekleme ve kontrol hizmetlerinin eksiksiz yürütülmesi olduğu vurgulanmıştır. Tarımsal kredi işlemlerinin basitleştirilerek, faizlerin mümkün olan en düşük seviyede tutulması öngörülmüştür * Tarım ve Köy işleri Bakanlığının kuruluş kanununun yeniden ele alınarak, kontrol, denetim ve yönlendirme gibi fonksiyonlarını yürüten etkin ve dinamik bir yapıya kavuşturulması gerektiğine yer verilmiştir.
4. Ecevit Hükümeti 11.01.1999–28.05.1999	* Hazırlanan kısa hükümet programında tarımdan söz edilmemiştir

5.Ecevit Hükümeti 28.05.1999–18.11.2002	* Çiftçiye yardımcı olan kamu örgütlenmelerinin geliştirilmesi ve çiftçiye yarar sağlayacak şekilde uygulanacağı vurgulanmıştır * 4572 Sayılı T.S.K Birlikleri kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunla T.S.K yönetimi özerk bir yapıya kavuşmuştur *Doğrudan Gelir Desteği sistemi başlatılmıştır.
Gül Hükümeti 18.11.2002–14.03.2003	* Tarım Bilgi Sistemi oluşturularak, çiftçi kayıt sistemi ve coğrafi bilgi sisteminin gerçekleştirileceği belirtilmiştir * Tarım ürünleri sigortası kanunu ve üretici örgütlerinin kurulmasının teşviki için kanun çıkarılması yer almıştır * Tarımsal desteklerin yeniden düzenlenmesi hedeflenmiştir * Tohumculuk sanayiinin desteklenmesi ve hayvancılık sektörünün geliştirilmesi vurgulanmıştır
1.Erdoğan Hükümeti 14.03.2003–05.09.2007	*AB tam üyelik süreci hızlandırılmış bu çerçevede tarım ve çiftçi örgütlenmesi ile ilgili önemli yasalar çıkarılmıştır. * Tarımsal Üretici Birlikleri, *Tarım Sigortaları ve *Tarım Kanunu çıkarılmıştır.
2.Erdoğan Hükümeti 05.09.2007- +	*Hazırlanan Eylem Planında tarıma ayrılan desteklerin artırılması, tarım danışmanlarının sayısının artırılması, sözleşmeli üretim, arz açığı olan ürünlere verilecek teşvikler, organik tarım ve tarım havzaları üzerinde genel olarak durulmuştur.

Kaynak: Hükümet Programları, <http://www.tbmm.gov.tr> (28.12.2008)

Anonim (2003), 58. Hükümet Acil Eylem Planı, Ankara, Anonim (2008), 60.Hükümet Eylem Planı, Ankara.

TBMM, (1991), Tutanak Dergisi, Cilt 1, Ankara

yaptırımlar getirilmiştir. Altıncı plan döneminde tarımsal kalkınma ve tarım kredi kooperatiflerinin kurulması yanı sıra ilk kez “Köylere Hizmet Götürme Birlikleri”nin de kurulması amaçlanmıştır. Yedinci plan döneminde Tarım Satış Kooperatiflerinin özerk bir yapıya kavuşturulması kooperatif işletmecilik faaliyetlerinin ayrılması için 3186 Sayılı ve 2834 Sayılı kanunlarda değişiklik yapılacağı belirtilmiştir

(Çizelge 6).

Sekizinci planlı dönemde destekleme politikalarında doğrudan gelir desteğinin uygulanması ve Tarım Satış Kooperatiflerine özerk bir yapı kazandırmak için 2000 yılında 4572 Sayılı yasa çıkmıştır. ARİP (Tarımsal Reform Uygulamaları Projesi) uygulanmaya başlamıştır. Ayrıca 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri yasası çıkarılmış ancak

Çizelge 6: Son Beş Plan Döneminde tarım ve çiftçi örgütlenmesinin değerlendirilmesi

5.Plan Dönemi (1985–1989)	* Bu dönemde iki proje amaçlanmıştır. Birincisi nadas alanlarının daraltılması projesi diğeri ise ekolojisi uygun ve sulanabilir tarım alanlarında aynı tarladan ikinci ürün alma hedeflenmiştir. * Bu dönemde Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatiflerinin demokratik esasa uygun olarak yönetilmesi yönünde hazırlıkların yapılması amaçlanmıştır.
6.Plan Dönemi (1990–1994)	* Tarımsal üretimin artırılması ve teşvikinde fiyat politikası yanında ucuz ve yeterli girdi, kredi, tarımsal eğitim, tarımsal teşkilatlanma, teknolojik gelişme imkânlarının artırılması gibi fiyat dışı destekleme araçlarına ağırlık verileceği ifade edilmektedir. * Tarımsal kalkınma ve tarım kredi kooperatiflerinin kurulması yanı sıra ilk kez “Köylere Hizmet Götürme Birlikleri”nin de kurulması amaçlanmıştır.
7.Plan Dönemi (1996–2000)	* Bu dönemde temel amaç nüfusun dengeli ve yeterli beslenmesini sağlamak üstünlüğe sahip olduğumuz ürünlere ağırlık verilerek üretimin ve ihracatın artırılması, üretici gelirlerinde artış ve istikrarın sağlanması amaçlanmıştır. * Ziraat odalarını demokratik yapıya kavuşturmak için 6964 Sayılı yasada değişiklik yapılacağı belirtilmiştir. * Tarım Satış Kooperatiflerinin özerk bir yapıya kavuşturulması kooperatif işletmecilik faaliyetlerinin ayrılması için 3186 Sayılı ve 2834 Sayılı kanunlarda değişiklik yapılacağı belirtilmiştir.
8.Plan Dönemi (2001–2005)	* Destekleme politikalarında doğrudan gelir desteğinin uygulanması amaçlanmıştır. * Girdi sübvansiyonlarının kademeli olarak kaldırılması amaçlanmıştır * ARİP uygulanmasına başlanılmıştır * Tarımsal amaçlı KİT’lerin özelleştirilmesi (TEKEL, TŞFAŞ, ÇAYKUR) amaçlanmıştır. * Çiftçi kayıt sistemi, tapu-kadastro sistemi ve çiftçi muhasebe veri ağının geliştirilmesi amaçlanmıştır.
9.Plan Dönemi (2007–2013)	*Tarım Kanunuyla çerçevesi belirlenen tarım destekleme politikaları, üretimde verimliliği artırmaya yönelik yeni uygulama unsurlarıyla zenginleştirilecektir. *Tarımsal desteklemelerde üretimi ve verimliliği arttıracak finansman modelleri uygulanacaktır. *Verimliliğin ve üretici gelirlerinin istikrarlı bir şekilde artırılması amacıyla, gıda güvenliğinin sağlanması yönünde tarımsal üretim ve pazarlama aşamalarında başta ilaç ve gübre ile nitelikli tohumluk kullanımı, sulama, bitki ve hayvan sağlığı ile gıda hijyeni olmak üzere çeşitli konularda eğitim ve yayım hizmetleri artırılabilecektir. Bu hizmetlerin güçlendirilmiş üretici örgütleri tarafından yürütülmesine ağırlık verilecektir.

Kaynak: DPT Beş Yıllık Kalkınma Planları, Çeşitli Yıllar, Ankara.

uygulamada henüz beklenen sonuçlara ulaşamamıştır.

Dokuzuncu kalkınma planında ise, genel olarak; üretici örgütlenmesine ilişkin mevzuat yeniden ele alınarak, üreticilerin değişik amaçlara uygun şekillerde; verimliliği ve pazarlamada rekabet gücünü artırıcı yönde örgütlenmeleri desteklenecektir ifadesi yer almaktadır.

Genel açıdan değerlendirildiğinde; şimdiye kadar yapılan üretici örgütlenmesi ve uygulamalarına gereken önem verilmemiş, tarım üreticisinin örgütlenmesinde sadece yasal düzenlemelerle yetinilmiş, çiftçi örgütlenmesini geliştirecek yeterli olanaklar sağlanamamıştır. Bu da uygulama sonrası çalışmaların kalıcılığını azaltmıştır. Kalkınma planlarında hedeflenen tarım topraklarının bölünmesini önleyecek yasal düzenlemeler ve toprak reformu tam olarak yapılmamış, uygulamaların her aşamasında ağır bürokrasi örgütlenmeyi olumsuz yönde etkilemiştir (Çelik, 2005:71)

4.4. Son Dönemdeki Siyasi Parti Programlarında Tarım Sektörüne ve Çiftçi Örgütlenmesine Genel Bakış

Türkiye tarımı 1950'lerden başlayarak değişme sürecine girmiş ve tarımda önemli gelişmeler ortaya çıkmıştır. Tarım kesimi bu dönemden başlayarak kalkınmada geniş yatırımlara sahne olmuş, hızla makineleşerek geleneksel yöntemlerin yerini modern tarım teknolojileri almıştır. Böylelikle genelde kendine yeterli ve kapalı ekonomiye sahip kırsal kesim, bu gelişmelere bağlı olarak hızla pazara açılmış ve ekonominin diğer kesimleri ile bütünleşmeye başlamıştır.

Ülkelerin siyasi rejimleri, ekonomik ve sosyal hayatın şekillenmesi ve uygulanmasında büyük öneme sahiptir. Özellikle 1980'den sonraki siyasi parti programlarında tarım ve kooperatifçiliğe genel olarak baktığımızda, bugüne kadar tarımda ve çiftçi örgütlenmesinde büyük oranda gelişmelerin sağlanacağı ve gerekli yasaların çıkarılacağı vurgulanmıştır. Şüphesiz parlamenter demokrasinin temel unsuru siyasi partilerdir. Buradan hareketle, son olarak 3 Kasım 2002 ve 22 Temmuz 2007 tarihinde yapılan seçimlere katılan siyasi partilerin programlarında, tarım ve çiftçi örgütlenmesi ile ilgili yaklaşımları (alfabetik sıraya göre) aşağıda belirtilmiştir;

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) programı incelendiğinde, özetle, tarım sektörünün yıllarca ihmal edildiği, uygulanan ekonomik programlarının tarım sektörünü geriletmediği belirtilerek şu görüşlere yer verilmiştir. Türkiye'de tarım sektörünün GSMH içindeki payının %14'e geldiği, toplam sivil istihdamın %40'nun tarım sektöründe çalıştığı belirtilerek, tarım sektörünün sadece ekonomik politikalar kapsamında değil, öncelikli olarak sosyal politikalar kapsamında ele alınması gerektiği

vurgulanmıştır (AKP, 2002).

Anavatan Partisi (ANAP) programı incelendiğinde, tarımın önemi ve tarımla ilgili politikaların özetlendiği görülmektedir. Programda daha çok üretim artışının sağlanması için her türlü alt yapı ve teknik yöntemlerinin uygulanmasının gerekliliği vurgulanmış ve köylülerin sosyal hayatta önemli bir unsur olduğu belirtilmiştir. Kooperatifçilik ya da çiftçi örgütlenmesi ile ilgili her hangi bir bölüm parti programında yer almamıştır (ANAP, 1983).

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) programında, tarım üreticilerinin ekonomik ve toplumsal gelişmesinin sağlanacağı vurgulanmıştır. Çiftçilerin demokratik kooperatifçilik çerçevesinde örgütlenmeleri sağlanarak, kendi sorunlarını daha aktif olarak çözümlenmelerinin sağlanacağı ifadelerine yer verilmiştir. Tarımın bitkisel ağırlıklı yapıya kavuşturulması belirtilmiştir. Çiftçilerin ürünlerini daha iyi bir şekilde değerlendirilmesini sağlamak için kooperatif örgütlenmelerine ağırlık verileceği vurgulanmıştır. Kooperatifçiliğe oldukça fazla yer veren CHP programında, tarım ve tarım dışı kooperatiflerin tek bir kooperatifler yasası içerisinde toplanması gerektiğini belirtilmiştir (CHP, 1995).

Demokratik Sol Parti (DSP) programında, köy ve köylü sorunları ile kırsal kesime ve tarıma geniş bir yer ayrılmıştır. Programda öncelikle gelişmenin köylüden başlatılacağı belirtilmiş ve kooperatifçiliğin geliştirilerek güçlendirilmesi vurgulanmıştır. Kooperatifler aracılığı ile köylünün gelirlerinin daha uygun bir şekilde kullanılmasının sağlanacağı ve kooperatifleşmiş köylüye devlet hizmetlerinde kolaylık sağlanacağı belirtilmiştir (DSP, 1986).

Doğru Yol Partisi (DYP) programında, (22 Temmuz 2007 seçimleri öncesinde ANAP ile birleşme girişimi sonrası bu parti kendisini fesih ederek Demokrat Parti çatısı altında siyasi hayatına devam etmektedir). Tarım politikasının gayesinin, toprak-insan ilişkilerini, kişinin dilediği işi seçme hürriyetini, verim ve istihdam meselelerini dikkate alarak düzenlemek olduğu vurgulanmıştır. Tarıma dayalı sanayinin yaygınlaştırılması ve çiftçinin topraklandırılmasının önemi vurgulanmıştır. Çiftçi örgütlenmesi ile ilgili bir yaklaşıma programda yer verilmemiştir (DYP, 1988).

Genç Parti (GP) programında tarım ve sanayi birlikte ele alınmış. Tarım ülkesi olmamıza rağmen izlenen yanlış politikalar sebebi ile tarım ürünleri ithal eden bir ülke haline gelinmesinden söz edilmiştir. Öncelikle yeterli ve çeşitli tarım ürünlerinin yetiştirilmesi gerektiği ve üretilen ürünlerin ihraç edilmesinin ana tarım politikası olması gerekliliği vurgulanmıştır. Alt yapı ulaşım yatırımlarının da en kısa zamanda yapılması gerekliliğine yer verilmiştir (GP, 2002).

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) programında, tarım ve köylü kesiminin sorunlarına geniş yer verilmiştir. Programda, tarımda verimliliğin artırılması, çiftçilerin eğitim ve kültür seviyelerinin

yükseltmesinin önemi belirtilmiştir. Ayrıca kır yerleşim birimlerinin yeniden düzenlenmesinin yapılarak alt yapı ve çeşitli hizmetlerin daha iyi bir şekilde sağlanacağına yer verilmiştir. Çiftçinin ve ürünlerinin devlet himayesinde korunacağı, kredi dağıtımında devlet ve Türk Çiftçi Birlikleri bünyesinde kurulacak Kredi Dağıtım Birimleri tarafından sağlanacağı ifadeleri yer almıştır (MHP, 1993).

Siyasi parti programları genel açıdan değerlendirildiğinde kendisini sol ya da sosyal demokrat olarak niteleyen partilerin, parti programlarında özellikle çiftçi örgütlenmesine çok önem verdikleri ve bunun da kooperatifler yolu ile yapılacağı vurgulanmıştır. Buna karşılık kendisini liberal, milliyetçi ya da muhafazakâr parti olarak tanımlayan siyasi partilerde ise daha çok tarım sektöründe üretim ve verimlilik artışı üzerinde durulmuş fakat çiftçi örgütlenmesine ve kooperatifleşmeye pek yer verilmemiştir. İşin ilginç yanı ise bu partilerin programlarında çok fazla yer almayan çiftçi örgütlenmesi ile ilgili yasal düzenlemeler genelde liberal politikaları benimseyen bu partilerin iktidarları döneminde yapılmıştır.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tarım sektörünün Türkiye ekonomisi bakımından önemi, ülke ve toplum hayatımız için sağladığı katkı ve oynadığı rollerden kaynaklanmaktadır. Bunlar arasında en önemlisi insan beslenmesine olan katkısıdır. Diğer taraftan bu sektör gittikçe gelişen, genişleyen ve çeşitlenen sanayinin tarımsal hammadde ihtiyacını da karşılamaktadır. Ayrıca tarım uzun yıllar boyunca nüfusun büyük bir kısmı için istihdam alanı ve geçim kaynağı olmuştur. Dolayısıyla tarımsal gelişmenin toplumsal yönü de ekonomik yönü kadar önemlidir.

Tarım sektöründe gelişimin sağlanması, amaçlanan hedeflere ulaşılması için öncelikle; işletmelerin ekonomik büyüklüğe ulaştırılması, sektörde çalışanların eğitim düzeylerinin yükseltilmesi, üreticilerin örgütlenerek tarımsal kararlara katılmaları ve kısaca geleneksel köy toplumundan modern tarım işletmeciliğine geçiş sağlanmalıdır. İşte bu aşamada kooperatiflerin rolü çok önemlidir. Üreticiler kooperatifler sayesinde ürünlerini değer fiyatı ile pazarlanmasını sağlayabilmekte ve piyasada rekabet edebilmektedir. Bu rekabet güçleri sayesinde hem ekonomik hem de sosyal yönden daha iyi bir düzeyde hayatlarını devam ettirecekler ve hayat standartlarını ortaklaşa yükseltmiş olacaklardır.

Sonuç olarak, Türkiye'de incelenen hükümet programlarına bakıldığında, hemen hemen bütün hükümet programlarında tarımın önemine değinilmiş, tarımda çeşitli örgütlenmeler hedeflenmiştir. Tarım ve tarımsal örgütlenmede yapılması amaçlananlar, hükümet programlarında yer almıştır. Fakat

demokrasinin askeri darbelerle iki defa kesintiye uğraması ve günümüze kadar kurulan hükümetlerin çoğunun kısa süreli olması sebebiyle tarımda ve çiftçi örgütlenmesinde planlananların hepsi tam anlamıyla yapılamamıştır. DPT'nin hazırladığı Beş Yıllık Kalkınma Planlarında da hükümet programları ile büyük benzerlikler olduğu görülmektedir. Ancak her zaman olduğu gibi planlananlar ile gerçekleşenler arasında tam bir uyum sağlanamamıştır. Siyasi parti programları açısından konu irdelendiğinde demokratik sistemin temel unsuru olan partilerin tarım sektörüne genel olarak önem verdikleri, üretim artışı için her türlü kaynağın değerlendirilmesi öngörülerini yanında bir-iki parti hariç çiftçi örgütlenmesine pek yer vermediği görülmektedir. Gerçekte tarımın sorunlarının çözümünde çiftçi örgütlenmesinin taşıdığı önemin yeterince anlaşılmadığı söylenebilir.

Özellikle 2000'den sonra ciddi biçimde ele alınan AB'ne tam üyelik hedefi doğrultusunda yapılan yasal düzenlemeler çok olumlu gelişmelerdir. Ancak sadece yasal düzenleme tarım sektörünün ve çiftçilerin sorunlarını tek başına çözmeye yeterli değildir. Önemli olan bu yasal düzenlemeleri hayata geçirecek eğitilmiş nitelikli işgücünü kullanmak ve çiftçi kesiminin eğitim ve örgütlenme sorunlarını çözmektir.

Tarımın gelişmesinde en önemli etkenlerin başında çiftçi örgütlenmesi gelmektedir. Tarımın sorunlarının ancak çiftçilerin ekonomik amaçlı örgütlenmesi olan kooperatifler yoluyla çözülebileceğine inanmaktayız. Bununla birlikte mesleki amaçlı örgütlenme olan Ziraat Odaları ve Üretici Birliklerinin de geliştirilmesinde yarar görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Anonim (2003)**, 58. Hükümet Acil Eylem Planı, Ocak, 2003, Ankara.
- Anonim (2008)**, 60. Hükümet Eylem Planı 10 Ocak 2008, Ankara
- AKP Parti Programı (2002)**, Ankara.
- ANAP Parti Programı (1983)**, Ankara.
- CHP Parti Programı (1995)**, Ankara.
- Çelik, Z. (2005)**, "Planlı Dönemde Türkiye'deki Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme", Planlama, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Sayı:32, Ankara.
- Çıkm, A. ve Karacan, A. R. (1994)**, Genel Kooperatifçilik, EÜZF Yayın No:511, Bornova, İzmir.
- DPT (1963-2007)**, Beş Yıllık Kalkınma Planları, Ankara.
- DPT (2009)**, Temel Ekonomik Göstergeler, [Http://www.dpt.gov.tr](http://www.dpt.gov.tr) (erişim 09.06.2009)
- DSP Parti Programı (1986)**, Ankara.
- DYP Parti Programı (1988)**, Ankara.
- Genç Parti Programı (2002)**, Ankara.
- Duran, B. (1991)**, Türkiye Tarım Tarihi (1870-1914), Kırkambar Yayını No:1, Malatya.
- Hükümet Programları (1988)**, TBMM, Cilt: I,II,III, Ankara.

- Hükümet Programları (2008)** <http://www.tbmm.gov.tr/>
(28.12.2008).
- Karakayalı, H., (2003)**, Türkiye Ekonomisinin Yapısal Değişimi, Güleç Matbaacılık, İzmir.
- Karlık, S. R. (2004)**, Türkiye Ekonomisi, Beta, İstanbul.
- Kazgan, G. (1983)**, Tarım ve Gelişme, Der Yayınları, İstanbul.
- Koçtürk, O. M. (1995)**, "Türkiye'de Çiftçi Organizasyonlarının Genel Görünümü ve Ege Bölgesinde Seçilmiş Bazı İllerde Mevcut Örgütlenme Düzeyi Üzerine Bir Araştırma" EÜ Fen Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Bornova, İzmir.
- Koçtürk, O. M. (2008)**, Atatürk Dönemi İktisat Politikaları Paneli, 14.11.2008, CBÜ Akhisar Tütün Ekspertizi Yüksekokulu, Manisa.
- MHP Parti Programı (1993)**, Ankara.
- Mülayim, Z. G. (2006)**, Kooperatifçilik, Yetkin Yayınevi, Ankara.
- Parasız, İ. (2003)**, Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- TBMM, (1991)**, Tutanak Dergisi, Cilt 1, Ankara
- T.C. Anayasası, (1982)**, Ankara.

Sorumlu Yazar:

O. Murat KOÇTÜRK

kocturkom@hotmail.com

Geliş Tarihi: 31.04.2009

Kabul Tarihi: 10.08.2009